

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ АНГЛОМОВНИХ СТУДЕНТІВ-ІНОЗЕМЦІВ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

PECULIARITIES OF TEACHING LATIN FOR INTERNATIONAL STUDENTS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

У статті обговорюються особливості викладання латинської мови англомовним іноземним студентам-медикам. Розглядаються основні методичні проблеми підготовки студентів-іноземців і шляхи їх вирішення за допомогою інноваційних освітніх технологій, метою яких є підвищення професійної компетенції та полегшення міжнародної інтеграції. Для підвищення ефективності засвоєння інформації, індивідуалізації навчання використовуються сучасні програмні й технічні засоби. Визначено співвідношення латинських термінів з англійськими. З'ясовано, що латинська мова допомагає іноземним студентам краще розуміти слова латинського походження, які стали інтернаціоналізмами, тобто слова, які співпадають за своєю зовнішньою формою і частково (або повністю) за змістом і виражають поняття міжнародного характеру. Описано способи семантизації лексичних одиниць та визначено їх переваги і недоліки.

Ключові слова: іноземні студенти, інноваційні освітні технології, методика викладання, латинська медична термінологія.

В статье обсуждаются особенности преподавания латинского языка англоязычным иностранным студентам-медикам. Рассматриваются основные методические проблемы подготовки студентов-иностранцев и пути их решения с помощью инновационных образовательных технологий, целью которых является повышение профессиональной компетенции и облегчения международной интеграции. Для повышения эффективности усвоения информации, индивидуализации обучения используются современные программные и технические средства. Определено соотношение латинских терминов с английскими. Выяснено,

что латинский язык помогает иностранным студентам лучше понимать слова латинского происхождения – интернационализмы, то есть слова, которые совпадают по своей внешней форме и частично (или полностью) по содержанию и выражают понятия международного характера. Описаны способы семантизации лексических единиц и определены их преимущества и недостатки.

Ключевые слова: студенты-иностранцы, инновационные образовательные технологии, латинский язык, латинская медицинская терминология.

The article reveals the peculiarities of teaching medical Latin to international students' groups. The main methodical problems of international students' training and ways of their solution with the help of innovative educational technologies are considered. Their aim is to increase the professional competence and to facilitate international integration. Modern software and tools are used to improve the learning efficiency and individualization of training. The correlation of medical Latin terms to English is determined. It has been discovered that medical Latin helps international students to understand better the words of Latin origin, which have become internationalisms. Internationalisms coincide in their external form (taking into account regular correspondences of sounds with graphic units), fully or partially correspond in meaning, express concepts of international significance, and coexist in various languages (English and Latin). The ways of semantics of lexical units are described, and their advantages and disadvantages are determined.

Key words: international students, innovative educational technologies, teaching method, Latin medical terminology.

УДК 378:811.124'02
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-1.12>

Ворона І.І.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Тернопільський національний
медичний університет
імені І.Я. Горбачевського Міністерства
охорони здоров'я України»

Колодницька О.Д.,

канд. філол. наук,
викладач кафедри іноземних мов
ДВНЗ «Тернопільський національний
медичний університет
імені І.Я. Горбачевського Міністерства
охорони здоров'я України»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для розвитку нашої країни, як і будь-якої країни світу, галузь освіти є питанням державної ваги. Підготовка іноземних студентів з країн Європи, Африки, Азії та Близького Сходу англійською мовою відкриває нові економічні резерви для медичних вищих навчальних закладів, збільшує їх конкурентоспроможність на міжнародному ринку вищої освіти, сприяє зміцненню авторитету України на міжнародному освітньому просторі в умовах глобальної інтеграції до європейського освітнього простору. Безумовно, для реалізації завдань, що стоять перед сучасною вищою медичною освітою в Україні, вищим навчальним медичним закладам потрібно проводити безперервний пошук та впровадження в навчальний процес найбільш передових сучасних технологій та світового досвіду [3].

ДВНЗ «Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського МОЗ України» має успішний багаторічний досвід підготовки іноземних студентів, кваліфікований професорсько-викладацький склад, потужну матеріально-технічну базу, що дає можливість забезпечити всі професійні потреби для підготовки лікарів згідно з потребами сучасного суспільства.

Навчання студентів англійською мовою стимулює викладачів удосконалювати не лише свою професійну майстерність, але й рівень володіння іноземною мовою (з носіями мови). З цього приводу в університеті проводяться курси з англійської мови для підвищення кваліфікації викладачів. Адже підготовка іноземних студентів у групах з викладанням англійською мовою у Тернопільському державному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського є одним зі шляхів до євроінтеграції вітчизняної медичної освіти.

На кафедрі іноземних мов іноземні студенти першого курсу вивчають дисципліну «Латинська мова та медична термінологія». Викладання здійснюється англійською мовою на основі типової навчальної програми. У зв'язку з вищесказаним питання методики викладання латинської мови англомовним студентам є предметом постійного обговорення на методичних нарадах кафедри іноземних мов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблематиці керування навчальним процесом у групах англомовних іноземних студентів у процесі вивчення клінічних дисциплін присвячені праці М.Т. Бікулова, Н.І. Войткевич, Л.В. Дудікова, Л.Ю. Науменко, Р.В. Разумного, Л.О. Раковської, Т.О. Перцевої, В.Г. Синиці, С.І. Тихолаз, Т.В. Тітєвської.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте питання вивчення латинської медичної термінології англомовними студентами ще не досить висвітлене, що робить наше дослідження актуальним.

Мета статті – описати основні методичні проблеми, які виникають під час викладання англомовним студентам дисципліни «Латинська мова та медична термінологія». Завдання дослідження – проаналізувати основні проблеми підготовки англомовних студентів у Тернопільському національному медичному університеті імені І.Я. Горбачевського та шляхи їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Скрупульозне вивчення курсу латинської мови в медичному вищому навчальному закладі переслідує суто професійну мету – підготувати термінологічно грамотного лікаря, сприяти формуванню його професійної мовної культури.

Вивченню латинської мови у медичних закладах освіти відводиться особлива роль як мові професійно орієнтованого навчання. Це зумовлює пошук інноваційних методів навчання, визначення перспективних напрямів активізації навчального процесу, вибору пріоритетних форм роботи. На заняттях латинської мови у студентів формується термінологічна компетенція студентів-медиків. Тому необхідно безперервно накопичувати і розширювати словниковий запас термінологічної лексики для оперування ним у процесі вивчення фундаментальних предметів (наприклад, анатомії, гістології, хімії, біології) на молодших курсах та подальших клінічних дисциплін терапевтичного і хірургічного профілю на старших курсах. Принцип міжпредметної взаємодії допомагає студентам краще зрозуміти природу анатомо-гістологічних, фармацевтичних та клінічних термінів, що сприяє кращому опануванню студентами професійної лексики. Термінологічне наповнення занять з латинської мови у 1 семестрі включає анатомо-гістологічний вокабуляр, який активно використову-

ється студентами 1–2 курсів під час вивчення анатомії та гістології. Лексичний мінімум 2 семестру, що включає клінічну та фармацевтичну термінологію, активізується під час вивчення студентами фармакології та клінічних предметів на 3 курсі, написанні історій хвороб із включенням назв діагнозів, лабораторних та інструментальних обстежень. Тому можна стверджувати, що, вивчаючи дисципліну «Латинська мова та медична термінологія», застосовується принцип раннього професійного спрямування навчання.

Процес ознайомлення з новим лексичним матеріалом починається, як правило, з семантизації, тобто розкриття значень нових лексичних одиниць. Викладач і більшість студентів-іноземців користуються принципом білінгвізму: латинське слово/термін → англійський еквівалент. Хоча у студентів з Близького Сходу, арабських країн та інколи навіть Індії спрацьовує принцип трілінгвізму, коли недостатній рівень знань англійської мови спонукає їх поряд з парою «латинський термін–англійський відповідник» робити примітки своєю рідною мовою (арабською, хінді тощо) [1].

Є дві групи способів семантизації лексичних одиниць: перекладні та безперекладні. Користуючись перекладними способами розкриття значень латинських термінів, ми застосовуємо:

– однослівний переклад (*Plumbum – lead; costa – rib; pulmo – lung; oculus – eye; unguentum – ointment; Natrium – sodium; Kalium – potassium; dexter – right* etc.);

– двослівний переклад з подачею калькованого перекладу медичного терміна та загальноживаного слова (*cervix – cervix, neck; cranium – cranium, skull; femur – femur, thigh; trachea – trachea, windpipe* etc.);

– багатослівний переклад (*os – bone, mouth, oral cavity; cortex – cortex, outer layer, bark; digitus – digit, finger, toe; mater – cerebral membrane, mother, lady, origin; facies – face, surface, appearance; semen – semen, seed, sperm* etc.).

Із безперекладних способів пояснення термінів ми використовуємо:

– наочну семантизацію, тобто демонстрацію предметів, малюнків, фото, картин, жестів тощо; цей спосіб є дієвим, хоч і вимушеним під час вивчення назв лікарських рослин, оскільки їхній вибір обмежений цілою низкою національно-культурних чинників, традицій народної та вітчизняної медицини різних країн і, врешті-решт, різноманітними геокліматичними умовами [1];

– тлумачення значення ЛО за допомогою уже відомих слів англійською мовою (**suppositorium** – *a small piece of solid medicine that is placed in the rectum or vagina and left to dissolve gradually*; **species** – *a mixture of dried and grinded parts of plants for making medicinal tea*).

Названі способи семантизації мають свої переваги та недоліки. Переваги полягають у тому, що

все-таки більшість англійської лексики, а тим паче медичної термінології, має латинське та грецьке походження. Недоліки, про які вже зазначалося вище, насамперед зумовлені неоднаковим рівнем мовної підготовки іноземних студентів. Ось чому всі спроби знайти оптимальний спосіб залишаються марними. Вибір способу семантизації залежить від багатьох чинників, насамперед від особливостей самої ЛО: її форми, значення, сполучуваності, збігу або розбіжності зі словами англійської мови [5]. Так, слова, що виражають абстрактні поняття, недоцільно та й неможливо семантизувати за допомогою унаочнення або ілюстрації, а слова, що виражають поняття, які відсутні в рідній мові студентів, за допомогою однослівного перекладу.

Латинську мову для студентів-медиків можна і потрібно розцінювати як свого роду профільную дисципліну, як невід'ємну частину інших профільних дисциплін. Очевидно, що в цьому разі йдеться вже не про вивчення іноземної мови у звичному розумінні цього процесу: важливо уточнити, що основним завданням стає вивчення професійної медичної термінології. У англійських групах важливо наголосити студентам, що науковий медичний текст англійською мовою складається в середньому з 30% латинських і 10% інтернаціональних термінів і слів, знову-таки здебільшого латинських і грецьких.

Велике значення для читання і розуміння медичних текстів має аналіз словотворчих елементів незнайомих слів. У медичних текстах суфікси і префікси, запозичені з латинської та грецької мов, найбільш поширені.

Латинські терміни, що перейшли в англійську, по-різному співвідносяться з англійськими:

1. Низка латинських слів і словосполучень перейшла в англійську мову без змін: *duodenum* (лат.) – *duodenum* (англ.) – дванадцятипала кишка, *cancer* (лат.) – *cancer* (англ.) – рак, *tuberculosis* (лат.) – *tuberculosis* (англ.) – туберкульоз, *vertebra* (лат.) – *vertebra* (англ.) – хребець, *apex* (лат.) – *apex* (англ.) – верхівка, *bronchus* (лат.) – *bronchus* (англ.) – бронх.

2. Запозичення латинських термінів англійською мовою у формі основи: *polypus* (лат.) – *polyp* (англ.) – поліп, *extractum* (лат.) – *extract* (англ.) – екстракт, *cysta* (лат.) – *cyst* (англ.) – кіста, *vitaminum* (лат.) – *vitamin* (англ.) – вітамін, *persona* (лат.) – *person* (англ.) – особистість, людина, *physicalis* (лат.) – *physical* (англ.) – фізичний, *toxicus* (лат.) – *toxic* (англ.) – токсичний і т.д.

3. Деякі англійські терміни мають з латинськими загальну основу, але різні закінчення: *therapia* (лат.) – *therapy* (англ.) – терапія, *valva* (лат.) – *valve* (англ.) – клапан, *curo* (лат.) – *cure* (англ.) – лікувати, *usus* (лат.) – *use* (англ.) – вживання; *fractura* (лат.) – *fracture* (англ.) – перелом, *resectio* (лат.) – *resection*

(англ.) – видалення частини органу, *allergicus* (лат.) – *allergic* (англ.) – алергічний.

4. Багато латинських та англійських термінів мають мінімальні кореневі відмінності: *vas* (лат.) – *vessel* (англ.) – посудина, *vena* (лат.) – *vein* (англ.) – вена, *nasus* (лат.) – *nose* (англ.) – ніс, *crista* (лат.) – *crest* (англ.) – гребінь, *tabuletta* (лат.) – *tablet* (англ.) – таблетка, *musculus* (лат.) – *muscle* (англ.) – м'яз, *nervosus* (лат.) – *nervous* (англ.) – нервовий.

У процесі читання англійських медичних текстів слід звертати увагу на те, що в анатомічній номенклатурі і фармакології використовуються терміноелементи латинського, а в клінічній термінології – грецького походження. Грецькі терміноелементи є складниками багатьох медичних термінів: *onco* (пухлина) – *oncology* (англ.); *phleb* (вена) – *phlebography* (англ.); *encephal* (мозок) – *encephalitis* (англ.); *gastr* (шлунок) – *gastroscope* (англ.).

Слід зазначити, що читання слів може змінюватися відповідно до правил вимови, що існують в англійській мові: *vertebra* (лат.) – *vertebra* (англ.) [*vz:rtibrə*], [*vz:rtibrə*]; *cranium* (лат.) – *cranium* (англ.) [*kreɪniəm*]; *rectum* (лат.) – *rectum* (англ.) [*rektəm*], *trachea* (лат.) – *trachea* (англ.) [*trə'ki:ə*], [*treiki:i*], *duodenum* (лат.) – *duodenum* (англ.) [*dju:ə'di:nəm*], [*du:ə'di:nəm*]. Таким чином, знання латинських суфіксів і терміноелементів дає змогу студентам зрозуміти значення слів, не використовуючи словник, що істотно полегшує сприйняття медичних термінів.

Англійські студенти-іноземці здебільшого з легкістю засвоюють матеріал з латинської мови, тому що на формування англійської мови впливала саме латинська. Але протягом всього навчального процесу виникають проблеми, пов'язані з порушенням системи латинської мови під впливом англійської. Завдання викладача полягає в детальному поясненні та розробці методичних вказівок, котрі дають змогу пом'якшити вплив англійської мови. Студенти вважають, що матеріал, котрий вивчається починаючи з першого заняття (алфавіт та фонетичні відмінності), їм добре знайомий і для засвоєння не знадобиться багато зусиль. Викладачеві варто постійно звертати увагу на відмінність у назвах букв і вимові деяких звуків, слів у латинській та англійській мовах та приділяти більшу увагу розвитку правильного читання термінів латинською мовою. Крім того, у студентів-іноземців з'являються граматичні помилки, які пов'язані з різницею мовних структур. Англійська мова – це аналітична мова, в котрій граматичні зв'язки передаються через певний прийменник, а в латинській мові, крім прийменників, використовуються відмінникові закінчення, як і в українській, яку вивчають іноземні студенти першого та другого курсів. Це означає, що для пояснення основ морфології та

синтаксису латинської мови викладач може використовувати приклади з української мови, оскільки утворення асоціативних зв'язків є дуже корисним допоміжним засобом у засвоєнні мовного матеріалу. Також в англійській мові неможливо визначити рід іменника, він визначається лише за контекстним або ситуаційним значенням, на відміну від латинської мови. Таким чином, студент мусить правильно визначити рід іменника для подальшого відмінювання або узгодження прикметника з іменником.

На вивчення латинської мови та медичної термінології майбутнім медикам, стоматологам та провізорам відводиться лише від 60 до 70 аудиторних годин. Враховуючи вищезазначене, першочерговим завданням викладача є максимальна концентрація уваги студента на певному питанні, яке детально розглядається і вивчається з усіма студентами в аудиторії, під безпосереднім керівництвом викладача, з необхідними консультаціями та рекомендаціями. Під час пояснення нової теми на основі пройденого матеріалу слід активізувати кожного студента, залучаючи до обговорення вивченого максимальну кількість студентів групи. Така методика є можливою за наявності достатньої кількості методичних матеріалів, які підготовлені на кафедрі для студентів-іноземців, а саме: навчально-методичних посібників та збірників контролюючих матеріалів для кожного факультету окремо, роздаткового матеріалу у вигляді карток тестового контролю, різноманітних таблиць та стендів.

Активно практикується фронтальне опитування, особливо в групах з високим рівнем знання англійської мови, та письмовий тестовий контроль. Проведення письмового тестового контролю у поєднанні з фронтальним опитуванням на практичному занятті дає можливість виявити рівень якості підготовки студентів-іноземців, підвищує їхню мотивацію до засвоєння нових термінів.

Важлива роль у вивченні латинської медичної термінології відводиться самостійній аудиторній роботі англомовних іноземних студентів з обов'язковим контролем її результатів. Так, уже з п'ятого практичного заняття студенти активно перекладають анатомічні терміни з англійської мови латинською і навпаки, демонструючи знання латинської граматики та синтаксису. Розділ «Термінологічний словотвір» особливо цікавий студентам етимологічною характеристикою медичних термінів. Самостійне визначення афіксів, трактування їх значень та розпізнання нових відтінків перекладу, яких вони надають утвореним термінам, активізує допитливість студентів і поглиблює їхній інтерес до вивчення дисципліни, що значно покращує результати успішності.

Наявність різних етнічних, національних та соціальних груп із суттєвими відмінностями культури,

віросповідання, життєвого досвіду утруднюють взаємини між самими студентами та впливають на організацію навчального процесу. Тому велику увагу слід приділяти навчанню студентів роботи в команді (*cooperative learning*), розвитку комунікативних навичок та вмінь на основі методики проведення занять у вигляді ділових ігор [4]. Ігрове навчання є одним з видів розвивального навчання студентів, воно спрямоване на інтенсифікацію засвоєння матеріалу, вміння аналізувати факти з різних точок зору, висувати гіпотези, робити висновки, до того ж вони є імпульсом підтримки у студентів інтересу до самого процесу навчання [2].

Однією з проблем підготовки англомовних студентів є недостатність англомовних медичних підручників, відсутність у бібліотеці університету видань, визнаних у зарубіжній практиці стандартом підготовки лікаря. Ця проблема вирішується підготовкою на кафедрі іноземних мов методичних рекомендацій. Кожен студент має змогу отримати, окрім навчальної програми, розкладів занять, методичні рекомендації з вивчення дисципліни, навчальні матеріали, довідкову літературу, перелік контрольних питань та тестів для модульних контролів, завдання для самостійної роботи в електронному вигляді у системі Moodle. Ці матеріали є у вільному доступі на вебсторінці кафедри, вони постійно оновлюються та доповнюються. Навчально-методичний комплекс, що втілює в собі технологію формування професійної й комунікативної компетенції, є складником дистанційної освіти та індивідуального підходу до навчання. Відомо, що засоби та швидкість засвоєння інформації є дуже індивідуальними, а для іноземних студентів ці відмінності ще більш значущі. Тому доступність і відкритість навчання, можливість самостійно визначати темп навчання, кількаразово повертатися до окремих тем, у будь-який час, у будь-якому місці дає змогу студентам виробити індивідуальний графік навчання, сприяє самоосвіті.

Висновки. Вивчення дисципліни «Латинська мова та медична термінологія» в англомовних групах іноземних студентів Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського спрямоване на розвиток у майбутніх лікарів лінгвістичного мислення, вироблення навичок грамотного використання професійної лексики, вільного оперування медичною термінологією, формування професійного мовлення та професійної спрямованості. Для підвищення ефективності засвоєння нової термінології та індивідуалізації навчання викладачі використовують сучасні програмні й технічні засоби. Під час викладання латинської медичної термінології потрібно звертати увагу студентів-іноземців на те, що в англійській медичній термінології терміни представлені в основному латинськими термінами

і грецькими терміноелементами, що забезпечує інтернаціональність систем. Описані у статті особливості викладання дисципліни «Латинська мова та медична термінологія» не вичерпують усіх проблем щодо ефективності засвоєння англомовними студентами-іноземцями професійної термінології, що створює перспективу для подальших наукових студій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Войткевич Н.І., Синиця В.Г. Проблемні питання викладання латинської мови та основ медичної термінології англомовним студентам. *Актуальні проблеми організації та методичного забезпечення навчально-виховного процесу на шляху до інтеграції у Європейський освітній простір* : матеріали 42-ої навчально-методичної конференції професорсько-викладацького складу Буковинського державного медичного університету. Чернівці, (2008). С. 43–44.
2. Интернет-технологии в образовании : учебно-методическое пособие. Ч. 3. Тамбов : ТГТУ, 2002. 114 с.
3. Перцева Т.О., Науменко Л.Ю., Разумний Р.В. Шляхи вдосконалення викладання клінічних дисциплін в англомовних студентів. *Медична освіта*. № 2. 2017. С. 55–59.
4. Раковська Л.О. Взаємозв'язок інновацій і традицій у викладанні клінічної дисципліни англомовним студентам-медикам: проблеми і шляхи вирішення. *Проблеми сучасної освіти* : зб. наук.-метод. пр. Вип. 4. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. С. 154–159.
5. Тітєвська Т.В., Бікулова М.Т. Особливості викладання латинської клінічної термінології англомовним студентам. *Концептуальні основи навчання іноземним мовам у вищих медичних навчальних закладах України у контексті Болонської декларації та проблеми навчання латинської фармацевтичної термінології у світі Болонського процесу*. Донецьк. 2007. С. 102–105.